

Відгук

на дисертаційне дослідження Кузьменко Наталії Олексіївни «Становлення та розвиток наукових досліджень геокосмосу в Україні (друга половина XX – початок XXI століть)» поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки, 0.32 – історичні науки.

Дисертаційне дослідження Н.О. Кузьменко є актуальним, необхідним, має наукове і практичне значення. Сьогодні його цінність полягає передусім у тому, що привертає суспільну увагу до проблеми необхідності посилення значення науково – технологічного (інноваційного) розвитку України, інтеграції її до європейського та світового наукового простору.

Воно вирізняється новизною, адже у вітчизняному наукознавстві, історіографії є вдалою спробою дослідження становлення та розвитку геокосмосу в Україні протягом другої половини XX – початку XXI століть.

У зв'язку з цим, дисертація має науковий і пізнавальний інтерес. Дослідниця ставила своїми задачами з'ясувати закономірності еволюції досліджень проблем геокосмосу, виявити та проаналізувати наукові центри з досліджень іоносфери, розкрити шляхи використання наземних та супутникових методів дослідження, дослідити діяльність вчених Харківського політехнічного інституту по створенню наукового обладнання, узагальнити діяльність Інституту іоносфери тощо.

Структура дисертації не викликає застережень, вона дозволила логічно, послідовно розкрити обрану тему, зосередити увагу на головних і принципових проблемах. Достовірність одержаних наукових результатів підтверджується використаною джерельною базою.

У Вступі обгрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і задачі, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведені відомості про

апробацію результатів дослідження. Водночас, на нашу думку дослідниця дещо декларативно прописала актуальність проведеної роботи, недостатньо повно її обгрунтувала з точки зору ролі наукових досліджень у сфері геокосмосу, піднесенні іміджу України як космічної держави, розширення її участі у світовій (космічній) науковій кооперації, зростання господарської ролі знань про глобальні фізичні процеси у навколоземному космічному середовищі тощо. Думається, що дисертантці при постановці дослідницьких задач слід було уникати таких сполучень як « довести результативність діяльності», «обгрунтувати роль», та вживати такі означення як «з'ясувати діяльність вчених», «обгрунтувати роль наукової та організаційної діяльності» тощо. Потребувала чіткішого обгрунтування і верхня межа дослідження, яка б визначалася знаковими здобутками Інституту іоносфери у його діяльності та організації виробництва. Деякою звуженістю і загальністю відзначаються і обгрунтування наукової новизни. До новизни роботи слід віднести: розширення розуміння геокосмосу, як наукового напрямку, обгрунтування ролі вітчизняної мережі наукових центрів у дослідженні геокосмосу; показ діяльності ХПІ і Інституту іоносфери у контексті розвитку світової науки про космос.

У першому розділі проаналізовано ступінь наукового вивчення теми, охарактеризовано джерела, визначено та обгрунтовано методологічну основу дослідження. Дисертантка в цілому повно з'ясувала ступінь наукової розробки проблеми та запропонувала власну систематизацію опублікованих праць. Однак історіографія і праці, які аналізувались носять здебільшого констатуючий і оповідальний характер, а не критичний в плані історичного дискурсу. Невдалим на наш погляд є виокремлення в радянському періоді двох підперіодів довоєнного і повоєнного. Очевидно, що переломним моментом у розвитку даного наукового напрямку були 1950 –і роки, коли відбувалося освоєння ракетної техніки, космічних апаратів, запуск першого штучного супутника землі, створення перших іонозондів.

Дисертант застосувала різноманітний спектр методів і принципів дослідження. Вони підкреслюють наукову новизну, цінність розглядуваної роботи.

В основному змісті дисертації (II – й, III – й, IV – й розділи) комплексно досліджено низку аспектів, що охоплюють порушену проблему.

Другий розділ дисертації присвячується з'ясуванню передумов досліджень іоносфери в Україні протягом XVIII – першій половині XX ст. Розглядаючи обставини формування геокосмосу, як наукового напрямку, автор, виділяє основні історичні та науково – технічні чинники даного процесу. Не можна не погодитися з тезою дисертантки, що передісторією дослідження геокосмосу стало накопичення знань щодо атмосферних явищ (с. 59). В тій частині роботи де йдеться про роль радіофізики у вивченні іоносфери, автор цілком резонно зазначає на перших спостереженнях іоносфери на теренах України (с. 78), а також відносить створення пристрою для вимірювання висоти іонізованих шарів атмосфери до числа унікальних, як передвісника радіолокаційних приладів. Думається, що репрезентативність даної роботи зросла аби автор запропонувала читачеві власні бачення причин циклічного розвитку досліджень іоносфери, та з'ясувала обставини активізації робіт в 1950 – і роки (с. 80)

Третій розділ дисертації «Аналіз проблем геокосмосу в науково – дослідних і освітніх закладах України (друга половина XX - початок XXI ст.) стосується визначення особливостей функціонування дослідницької мережі, з'ясування напрямків фундаментальних та прикладних досліджень іоносфери. Досліджуючи обставини формування дослідницької мережі, автор в цілому об'єктивно провела аналіз наукових, міжнародних, суб'єктивних чинників які визначали відкриття чи закриття відповідних установ, просування наукових проектів тощо. Думається, що назва підрозділу 3.1. « Створення мережі наукового забезпечення експериментальних досліджень геокосмосу» звужує його сюжетну лінію і повно невідображає спектру діяльності мережі науково

– освітніх установ. На наше переконання у розділі 3 слід було виділити в окремий підрозділ сюжети присвячені діяльності Комплексу для дистанційного зондування навколоземного космічного простору» радіофізичної обсерваторії ХНУ ім. В. Каразіна який, як пише автор, став об'єктом національного надбання України. Ми розглядаємо, як невдалі формування підрозділів 3.2. і 3.3. присвячених соціально економічному та науково – технічному значенні фундаментальних та прикладних досліджень в іоносфері.

У четвертому розділі розглянуті здобутки Інституту іоносфери НАН і МОН України. Дисертантці на основі архівних документів вдалося з'ясувати низку обставин діяльності В.І. Тарана – фундатора наукових досліджень іоносфери методом некогерентного розсіяння радіохвиль в Україні, низки науково – освітніх центрів. Водночас, хотілося б закинути дисертантці і те, що окремі сюжети носять описовий характер, а досить часте використання умовних скорочень (Кр АО, МРАС, МГР, СРЕА) певною мірою утруднює прочитання тексту.

Автор зробила в цілому логічний висновок про успішність міжнародних і національних проектів з досліджень геокосмосу. Очевидно, що слід було критичніше підійти до оцінки кількісних і якісних параметрів їх результатів, розширити сюжети, які стосувалися і проблем, що поставали у двосторонньому співробітництві тощо.

Логічним завершенням роботи стали висновки, які на думку опонента сформульовані тактовно і лаконічно.

В цілому, не дивлячись на висловлені зауваження, дисертація Н.О. Кузьменко є завершеним, логічно побудованим, самостійним дослідженням і містить науково обгрунтовані результати, які в сукупності вирішують поставлену наукову задачу – створення цілісної картини становлення та розвитку наукових досліджень геокосмосу в Україні. Зміст автореферату ідентичний змісту основних положень дисертації.

Загалом, дисертаційне дослідження Кузьменко Наталії Олексіївни «Становлення та розвиток наукових досліджень геокосмосу в Україні (друга половина XX – початок XXI століття)» відповідає паспорту спеціальності 07.00.07 – історія науки й техніки, а також вимогам нормативних документів МОН України, зокрема п.п. 9,10,12,13,14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки, 0.32 – історичні науки.

Офіційний опонент,
доктор історичних наук,
професор, провідний
науковий співробітник
Інституту історії України
НАН України

Падалка С.С.